

УДК 341.4

<https://doi.org/10.32703/2663-6352/2024-2-16-362-369><https://orcid.org/0000-0001-8127-457X>**Тацієнко Валерій**

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної академії
внутрішніх справ, доцент

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНЕ ШАХРАЙСТВО ТА МЕТОДИКА ЙОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

***Анотація.** В статті розглядається транснаціональне шахрайство, як таке, що відрізняється від традиційних шахрайських дій. Підкреслюється, що сучасні транснаціональні шахраї діють з використанням передових технологій, перш за все системи Інтернет, за допомогою якої розширюють перелік можливих жертв шахрайства і утруднюють роботу правоохоронним органам різних країн, що змушені долати бюрократичні перешкоди задля спільної діяльності. Сучасні науковці навіть виділяють кібершахрайство в окремий вид шахрайства. Зазначається, що посилення співпраці з правоохоронними органами інших країн та міжнародними організаціями є необхідним у випадках розслідування транснаціонального шахрайства.*

Підкреслюється, що шахраї часто використовують корупцію у державному і приватному секторах задля здійснення і подальшого приховання злочинів. Тож задля успішного розслідування транснаціонального шахрайства потрібно звертати увагу на можливість таких корупційних дій.

Дуже часто транснаціональне шахрайство складається з двох видів злочинних дій: основних, спрямованих на отримання незаконної наживи, а також допоміжних, спрямованих або на підготовку, або на приховання основного злочину. Ці допоміжні дії часто утворюють склад самостійних злочинів, або ж переслідуються в адміністративному чи дисциплінарному порядку. У статті розглянуто явище транснаціонального фінансового шахрайства як специфічного феномену сучасної злочинності, що базується на використанні передових технологій та психологічних методів впливу. Розкрито основні аспекти теорії шахрайського трикутника, яка пояснює мотивацію до злочину через три елементи: можливість, стимул і раціоналізацію.

Проаналізовано особливості транснаціонального шахрайства, серед яких багатокomпонентність злочинних схем, зв'язок із сучасними кібертехнологіями та використання міжнародних фінансових інструментів. Надано приклади реальних випадків транснаціонального шахрайства, зокрема інцидентів у Великобританії та США, а також досвід правоохоронних органів у боротьбі з такими злочинами.

Окрему увагу приділено міжнародному співробітництву правоохоронних органів, участі банківських установ у розслідуванні злочинів, а також технічним інструментам, які використовуються для виявлення і запобігання фінансовому шахрайству.

Ключові слова: транснаціональна злочинність, транснаціональне шахрайство, розслідування транснаціонального шахрайства, співпраця правоохоронних органів, кіберзлочини, кібершахрайство.

Annotation. *The article examines transnational fraud as different from traditional fraudulent activities. It is emphasized that modern transnational fraudsters operate using advanced technologies, first of all Internet systems, with the help of which they expand the list of possible victims of fraud and make it difficult for law enforcement agencies of different countries, who are forced to overcome bureaucratic obstacles for joint activities. Modern scientists even distinguish cyber fraud as a separate type of fraud. It is noted that strengthening cooperation with law enforcement agencies of other countries and international organizations is necessary in cases of investigation of transnational fraud.*

It is emphasized that fraudsters often use corruption in the public and private sectors to commit and further conceal crimes. Therefore, in order to successfully investigate transnational fraud, it is necessary to pay attention to the possibility of such corrupt actions.

Very often, transnational fraud consists of two types of criminal actions: the main one, aimed at obtaining illegal profit, and the auxiliary one, aimed either at the preparation or at the concealment of the main crime. These auxiliary actions often form part of independent crimes, or are prosecuted in an administrative or disciplinary manner. The article examines the phenomenon of transnational financial fraud as a specific phenomenon of modern crime based on the use of advanced technologies and psychological methods of influence. The main aspects of the theory of the fraud triangle, which explains the motivation for crime through three elements: opportunity, incentive and rationalization, are revealed.

The peculiarities of transnational fraud are analyzed, including the multi-component nature of criminal schemes, the connection with modern cyber technologies and the use of international financial instruments. Examples of real cases of transnational fraud, including incidents in Great Britain and the United States, are provided, as well as the experience of law enforcement agencies in combating such crimes.

Particular attention is paid to the international cooperation of law enforcement agencies, the participation of banking institutions in the investigation of crimes, as well as technical tools used to detect and prevent financial fraud.

Keywords: *transnational crime, transnational fraud, investigation of transnational fraud, law enforcement cooperation, cybercrime, cyberfraud.*

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ. Сучасна цивілізація, що характеризується прискоренням глобалізації та інтеграцією економік окремих країн у єдиний простір, неминуче призводить до інтернаціоналізації злочинності. Остання стає чинником, що загрожує безпеці

національних економічних систем. Фінансове шахрайство є специфічним явищем сучасної злочинності, оскільки воно проявляється в межах окремих держав і, водночас, охоплює території багатьох країн, набуває міжнародного характеру, здійснюється транснаціональними організованими злочинними групами.

Задля вдосконалення боротьби з транснаціональним шахрайством потрібно ретельно вивчати міжнародний досвід і адаптувати його під вітчизняні потреби.

Ступінь дослідженості. Транснаціональне шахрайство і методики його розслідування вивчали такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Ю.М. Черноус, В.Л. Ортинський, Дональд Крессі, Каунан Рахман, Йорум Дурі та ін. Проте швидкі зміни технологій та глобалізація торговельних зв'язків змушують до нових досліджень, оскільки шахраї винаходять все нові способи незаконного заволодіння грошима по всьому світі.

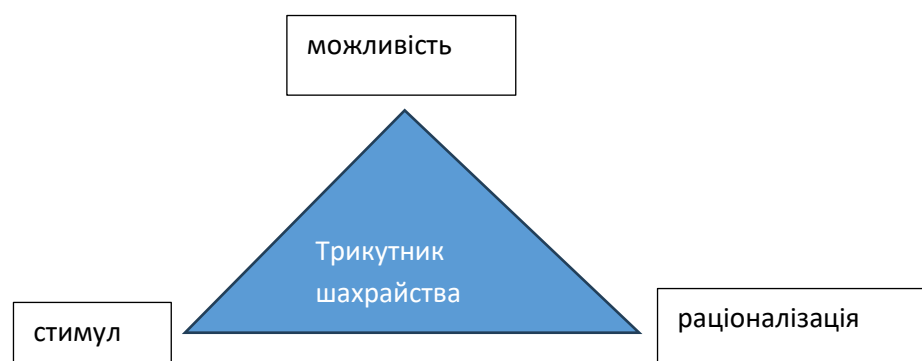
Метою статті є вивчення та аналіз проблем, пов'язаних із способами та технологіями розслідування транснаціонального шахрайства.

Фінансове шахрайство – це комплекс взаємопов'язаних і спільних за криміналістичними ознаками засобів корисливого посягання на державні фінансові ресурси, суб'єктів господарювання та громадян шляхом шахрайства та зловживання владою [4, с.253].

Теорія шахрайського трикутника, розроблена доктором Дональдом Крессі, кримінологом, чий дослідження зосереджувались на казнокрадах (людях, яких він називав «порушниками довіри»), найчастіше використовується для пояснення того, чому люди вчиняють шахрайство.

Трикутник шахрайства складається з трьох компонентів: 1) можливість, тобто обставини, які дозволяють здійснення злочину; 2) стимул (іноді його також називають тиском/мотивацією), який стосується мислення шахрая і спонукає людину скоїти злочин; і 3) раціоналізація, тобто виправдання особою для себе і для інших, чому вона мусила здійснити шахрайські дії [5].

Рис. 1. Теорія шахрайського трикутника за Д. Крессі

Сьогодні надає злочинцям багато можливостей для скоєння транснаціональних шахрайських дій. Сучасна глобалізація світу спрощує шахраям доступ до ресурсів, які знаходяться в інших країнах. Злочинне мислення

в цьому сенсі часто базується на історіях, які злочинець чув або бачив, в тому числі в мережі Інтернет. В якості раціоналізації зазвичай використовуються такі міркування як «ці гроші все одно комусь дістануться, то чому б не мені?», «в Інтернеті багато лохів і невігласів, їх треба дойти» тощо.

Транснаціональне фінансове шахрайство визначає специфіку сучасної економічної злочинності та принципово відрізняється від відомих раніше (традиційних) способів заволодіння чужим майном за рядом ознак, насамперед:

1) транснаціональне шахрайство ґрунтується на специфічних прийомах привласнення, тобто на комплексі пов'язаних між собою фінансових та суміжних злочинів, що здійснюються в різних країнах і складаються з

- основних злочинів (злочинна діяльність з метою привласнення коштів);
- допоміжних (підпорядкованих) злочинів, спрямованих на організацію, вчинення та приховування основних злочинів (створення чи користування ботнетами, надання неправдивих відомостей банківським працівникам, корупційні злочини тощо). Такі правопорушення можуть вчинятися одночасно з основним злочином, а можуть передувати йому чи здійснюватися потім, з метою приховування основного злочину. Досить часто саме через розслідування таких допоміжних злочинів правоохоронні органи виходять на транснаціональні шахрайські схеми.

Так, у 2024 році у Великобританії 38-річний Джейк Лі з Чарлкомба в Баті та 42-річний Джеймс Хеппел із Ставертона в Уїлтширі були засуджені за інтернет-шахрайство, завдяки якому вони привласнили 835 тисяч фунтів стерлінгів, ошукавши 55 жертв у 26 різних країнах. Вони здійснювали шахрайство шляхом підміни домену онлайн-біржі криптовалют Blockchain.com для доступу до біткойн-гаманців жертв, а потім знімаючи звідти гроші та привласнюючи дані для входу [6].

В цьому випадку бачимо основний злочин – привласнення грошей шляхом шахрайства, і допоміжні злочини – підміна доменів онлайн-біржі, крадіжка даних кримтогаманців;

2) досить часто транснаціональне фінансове шахрайство вчиняється особами, що входять до системи зв'язків і відносин щодо здійснення фінансово-господарської діяльності, яка дозволяє використовувати міжнародні ринкові інститути та фінансові інструменти (фіскальні відносини, банківські операції, кредитування, інвестиції, страхування тощо);

4) будь-яке фінансове шахрайство передбачає чіткий алгоритм структурованих та вміло керованих актів злочинної поведінки (злочинних схем) щодо підготовки, вчинення та приховування злочинів, що характеризується динамікою, швидкою адаптацією злочинців до змін економічних умов та законодавства;

5) технічний збіг підготовки шахрайства із законною фінансово-господарською діяльністю, а також маскування ознак злочину за цивільно-правовими (господарськими) відносинами на стадії реалізації злочинного наміру ускладнює виявлення ознак злочину;

б) зазвичай транснаціональне шахрайство має певні часові обмеження,

пов'язані із тим, що злочинці мають вивести гроші й зникнути перш ніж жертви помітять факт злочину. Проте злочинці можуть повторювати одну й ту саму схему кілька разів, навіть в одній країні. Схожість ознак злочину може допомогти викрити транснаціональне злочинне угруповання, що діє в декількох країнах;

7) транснаціональне шахрайство тісно пов'язане з сучасними кібертехнологіями. Задля здійснення злочинних дій злочинці часто зламують інтернет-мережі банків та корпорацій, створюють фальшиві сайти тощо.

Отже, транснаціональне шахрайство є специфічним явищем сучасної злочинності, оскільки, якщо воно здійснюється транснаціональними організованими злочинними групами, воно проявляється в багатьох країнах. Для ефективної протидії різним формам фінансового шахрайства укладені міжнародні угоди, які виконуються відповідно до національного законодавства держав. За відсутності відповідної міжнародної угоди слід використовувати принцип взаємності.

Суб'єкти міжнародного співробітництва можна поділити на дві групи: уповноважені (центральні) і компетентні органи держав; міжнародні установи та організації. До останніх зазвичай відносять відповідні підрозділи Інтерполу та Європолу.

Під час розслідування транснаціонального шахрайства слід враховувати, що в багатьох випадках (особливо у разі інтернет-шахрайства) не існує особистого контакту між злочинцем і жертвою, тож слідство має ще встановити особу злочинця і країну його проживання. У цьому випадку неможливо обійтися без допомоги міжнародних правоохоронних органів і організацій. Деякі кроки на цьому шляху Україною вже було зроблено. У 2023 році керівництво Світового Банку та співробітники Бюро економічної безпеки України започаткували постійну робочу комунікацію з розслідування справ, пов'язаних із фактами шахрайства та зловживань у використанні міжнародної технічної допомоги (МТД), що надається в рамках проектів за фінансування Світового Банку. Також БЕБ обмінюватиметься та щоденно взаємодіятиме з USAID. Ці домовленості були досягнуті під час візиту делегації БЕБ до США [1]. Але відповідне співробітництво треба посилювати.

Одним з головних доказів у справах з транснаціональним шахрайством залишаються банківські перекази. Тому дуже важливим є співпраця з банківськими установами. Але банки та банківські працівники також можуть брати участь в транснаціональному шахрайстві. Взагалі, у випадках здійснення цього злочину надзвичайно високою є корупційна складова.

Банкіри, агенти з нерухомості, нотаріуси, юристи, бухгалтери та постачальники корпоративних послуг вважаються охоронцями фінансової системи, які зобов'язані захищати фінансові ринки від злочинців у боротьбі з відмиванням грошей. Однак, попри те, що до їхніх основних обов'язків входить запобігання проникненню злочинців, наприклад шахраїв, у фінансові системи шляхом проведення належної перевірки клієнтів, вони можуть бути співучасниками шахрайства або недбало ставитись до своїх обов'язків, що, у свою чергу може призвести до надання послуг шахраям. Такі послуги, серед

іншого, можуть включати:

- створення анонімних компаній або інших легальних структур для управління схемами шахрайства;
- надання відповідних номінальних послуг таким компаніям та іншим юридичним структурам;
- допомога або дозвіл шахраям відкривати офшорні або офшорні (іноді анонімні) банківські рахунки для переміщення і відмивання грошей;
- сприяння або надання дозволу шахраям інвестувати свої неправомірно здобуті прибутки, наприклад, через придбання нерухомості чи інших предметів розкоші;
- нездатність ідентифікувати підозрілі транзакції та повідомляти про них, що відкриває шахраям можливість здійснювати шахрайські дії, полегшує участь у корупції та відмиванні грошей [5].

В сучасному світі транснаціональне шахрайство зазвичай тісно пов'язане із використанням онлайн-технологій. У випадку здійснення найпростішого інтернет-шахрайства шахраям достатньо створити фальшивий сайт і сконструювати повідомлення на ньому таким чином, аби жертва самостійно відповідала на більшість поставлених запитань, попадаючи у пастку власної жадоби. У більш складних випадках шахраї здійснюють транскордонні перекази, використовують подрібні сайти, схожі зовні на сайти банків чи великих корпорацій; застосовують ботферми, перехоплюють електронні листи та подрібляють електронні підписи. Хоча мережа Інтернет значно спростила та поживила транскордонну торгівлю і банківські перекази, вона ж надала шахраям численні можливості для здійснення злочинів.

Так, у 2017 році у США було винесено судові вироки у досить значній кримінальній справі, що стосувалася транснаціонального шахрайства. У рамках онлайн-схеми шахрайства з транспортними засобами мережа осіб у Європі розміщувала фальшиві оголошення про продаж автомобілів на різних веб-сайтах. Коли покупці автомобілів переказували гроші на банківські рахунки ймовірних продавців у Вашингтоні, округ Колумбія, та на рахунки в інших містах, інші учасники змови, які прибули до США та відкрили банківські рахунки за допомогою подріблених посвідчень особи, негайно забирали ці гроші, відмивали їх, а потім надіслали назад партнерам у Європі. Звичайно, покупці так і не отримали транспортні засоби, за які заплатили, але злочинці отримали дохід понад 3 мільйони доларів. За цією схемою звинуватили вісьмох фігурантів справи.

Розслідування онлайн-схеми шахрайства з транспортними засобами призвело до усвідомлення того, що деякі злочинці, задіяні в цій схемі, були також причетними до набагато більш прибуткової діяльності — схеми, яка призвела до збитків компаній-жертв на суму понад 10 мільйонів доларів. За цим обвинувальним актом було висунуто обвинувачення ще чотирьом обвинуваченим.

Відповідно до звинувачення, пов'язаного з вказаною схемою, учасники змови ідентифікували та подрібляли облікові записи електронної пошти

генеральних директорів або інших керівників високого рівня різних міжнародних корпорацій. Використовуючи ці подроблені облікові записи, вони надсилали електронні листи — нібито від керівника компанії — працівникам середнього рівня, які працюють у фінансових відділах цих корпорацій. Співробітникам було наказано перераховувати значні суми грошей на банківські рахунки, з якими вони зазвичай мали справу, але номери рахунків, зазначені в електронних листах, мали дещо інші номери та перебували під контролем злочинної організації. Після того, як кошти було перераховано, шахраї перевели ці гроші з банківських рахунків на рахунки в закордонних банках ще до того, як співробітники компаній зрозуміли, що їх ошукали [3].

Для проведення ефективного розслідування інтернет-шахрайства, особливо транснаціонального, відповідним правоохоронним органам необхідно зібрати якомога більше доказів, які б підтверджували факт вчинення даного кримінального правопорушення. Це можуть бути активні посилання на вебсайт, виписка з банку про проведений платіж, квитанції про оплату, а також знімки екрана із різних соціальних мереж тощо [2]. Взагалі, швидкість дій працівників правоохоронних органів та розуміння того, яким чином розподіляються сучасні світові фінансові потоки, надасть змогу у співпраці з правоохоронними органами інших країн вчасно схопити злочинців.

Висновки. Сучасне транснаціональне шахрайство базується на використанні передових технологій, проте перш за все, як і під час скоєння більш «традиційного» шахрайства, використовуються знання людської психології: прагнення до «легкої» наживи, недбалість, завищені очікування тощо.

Активна співпраця з міжнародними організаціями допомагає виявити випадки транснаціональних шахрайських дій, встановити жертв шахрая, що проживають в різних країнах, і зрештою вийти на злочинця.

Оскільки транснаціональне шахрайство в більшості випадків має часові обмеження, дуже важливою є швидкість дій правоохоронних органів. Швидке реагування і своєчасні дії зі з'ясування відповідних обставин допомагає вчасно встановити особу злочинця та провести дії з його затримки і подальшого засудження.

Слідчі, що ведуть справи стосовно транснаціонального шахрайства, мають бути обізнаними як в людській психології, так і в сучасних технологіях. Потрібно також знати, яким чином розподіляються світові фінансові потоки і яким чином можна виявити транснаціональні банківські афери.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження, на нашу думку, мають бути зосереджені на покращенні взаємодії правоохоронних органів різних країн у сфері протидії транснаціональному шахрайству, а також на вдосконаленні комп'ютерних технологій, за допомогою яких виявляються фішингові сайти, ботнети та здійснюється перехоплення незаконних транснаціональних переказів коштів.

ЛІТЕРАТУРА

1. БЕБ розслідуватиме факти шахрайства і зловживань з міжнародною допомогою спільно зі Світовим банком. Бюро економічної безпеки України. 2023. 17 березня. URL.: <https://www.kmu.gov.ua/news/beb-rozsliduvatyme-fakty-shakhraistva-i-zlovzhyvan-z-mizhnarodnoiu-dopomohoiu-spilno-zi-svitovym-bankom>

2. Кучер М. Алгоритм дій в разі інтернет-шахрайства. Юридична газета. 2022. 7 лютого. URL.: <https://yur-gazeta.com/golovna/algorithm-diy-v-razi-internetshahraystva.html>
3. 19 Indicted in International Fraud and Money Laundering Schemes. Investigators in the U.S. and Abroad Arrest 17. FBI. News. 2017. March, 1st. URL.: <https://www.fbi.gov/news/stories/19-indicted-in-international-fraud-and-money-laundering-schemes>
4. Ortynskiy V., Chornous Yu., Pavliuk N. International Cooperation in Financial Fraud Investigation. Baltic Journal of Economic Studies. 2018. Vol.4, №4. P.p. 252-257. URL.: <http://www.baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/507/pdf>
5. Rahman, Kaunain; Duri, Jorum. Overview of international fraud operations relating to corruption. U4 Helpdesk Answer. 2020. July, 4th. URL.: <https://www.u4.no/publications/overview-of-international-fraud-operations-relating-to-corruption/fullversion>
6. Two men jailed for international cryptocurrency fraud. Regional Organized Crime Unit Network. 2024. May, 7th. URL.: <https://www.rocu.police.uk/news/2024/may/two-men-jailed-for-international-cryptocurrency-fraud/>